בְּעֶזְרַת ה׳ יִתְבָּרַךְ

דַּרְכֵי אִישׁ

גִּלָּיוֹן שְׁבוּעִי מִמִּשְׁנָתוֹ הַטְּהוֹרָה שֶׁל כ״ק מו״ר
הָרַהַ״צ **רַבִּי יִצְחָק שְׁמוּאֵל אַהֲרֹן לֶעזְעֶר** שְׁלִיט״א
יוֹצֵא לָאוֹר עַל יְדֵי חֲסִידֵי בְּרִסְלֶב, יַבְנְאֵל עִיר בְּרֶסְלֶב, עִיר שׁוֹמְרֵי הַלָּשׁוֹן, עִיר הַשְּׁמָחָה!

גִּלָּיוֹן רכ״ח ו פָּרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה תשפ״ו

מַלְאָכִים

הֵם לֹא יְכוֹלִים...

* * *

פַּעַם דִּבֵּר מו״ר שְׁלִיט״א שִׂיחָה נוֹרָאָה וְנִפְלָאָה מֵעִנְיַן פָּרָשַׁת הַשִּׁדּוּךְ שֶׁל יִצְחָק אָבִינוּ עַל־יְדֵי אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם, בִּשְׁלִיחוּת רַבּוֹ הַקָּדוֹשׁ שֶׁצִּוָּה עָלָיו (בְּרֵאשִׁית כד, ד): ״וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק״; וְאָכֵן הָלַךְ אֱלִיעֶזֶר, וּבְכֹחַ הַתְּפִלָּה וְהִתְבּוֹדְדוּת שֶׁהָיָה לוֹ - זָכָה לִרְאוֹת נִסִּים נִגְלִים, וּמָצָא אֶת רִבְקָה הַצַּדֶּקֶת בִּשְׁבִיל יִצְחָק אָבִינוּ.

וְהִנֵּה, הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה מַאֲרִיכָה בְּכָל הַסִּפּוּר - אֵיךְ אֱלִיעֶזֶר בִּקֵּשׁ מֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּתָמִימוּת וּפְשִׁיטוּת שֶׁיַּעַזְרוֹ וַיַּצְלִיחַ דַּרְכּוֹ וְכוּ׳, וְהִנֵּה רִבְקָה יוֹצֵאת וּמַשְׁקֶה אוֹתָם בְּמַיִם וְכוּ׳, וְאַחַר־כָּךְ כְּשֶׁהוּא נִכְנָס אֶל בֵּית הַמִּשְׁפָּחָה - סִפֵּר לָהֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר אֵרַע לוֹ, וְשׁוּב הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה מַאֲרִיכָה לַחֲזֹר עַל כָּל אוֹתָם הַדְּבָרִים הַכְּתוּבִים לִפְנֵי־כֵן, וְעַל זֶה אוֹמֵר רַשִׁ״י: **׳יָפָה שִׂיחָתָן שֶׁל עַבְדֵי אָבוֹת לִפְנֵי הַמָּקוֹם מִתּוֹרָתָן שֶׁל בָּנִים, שֶׁהֲרֵי פָּרָשָׁה שֶׁל אֱלִיעֶזֶר כְּפוּלָה בַּתּוֹרָה, וְהִרְבֵּה גּוּפֵי תּוֹרָה לֹא נִתְּנוּ אֶלָּא בִּרְמִיזָה׳.**

וְעָלֵינוּ לְהָבִין אֵפוֹא: מַדּוּעַ אָכֵן ״יָפָה שִׂיחָתָן שֶׁל עַבְדֵי אָבוֹת יוֹתֵר מִתּוֹרָתָן שֶׁל בָּנִים״, וּמַהוּ הַלִּמּוּד הַמַּנָּח בָּזֶה לְעוּבְדָא וּלְמַעֲשֶׂה?

וְנַקְדִּים לִשְׁאֹל, שֶׁגַּם מָצִינוּ כֵּן בְּעִנְיַן הֶקֵּמַת הַמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו, שֶׁבְּפָרָשִׁיּוֹת ׳וַיַּקְהֵל פְּקוּדֵי׳ חוֹזֶרֶת הַתּוֹרָה עַל כָּל הַמְּבֹאָר בְּפָרָשִׁיּוֹת ׳תְּרוּמָה׳ ו׳תְּצַוֶּה׳, וְהַטַּעַם כִּי תְּחִלָּה הָיָה הַצִּוּוּי וְאַחַר־כָּךְ הַהֶקֶמָה בְּפֹעַל. וּמוּבָא מֵהַקְּדוֹמוֹנִים, שֶׁיֵּשְׁנוֹ אֵיזֶה קֶשֶׁר בֵּין הָעִנְיָן הַזֶּה - שֶׁהַתּוֹרָה חוֹזֶרֶת בִּפְרָטִיּוּת עַל כָּל עִנְיְנֵי הַמִּשְׁכָּן שֶׁכְּבָר מְבֹאָרִים לִפְנֵי־כֵן, לְבֵין הָעִנְיָן שֶׁל אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם - שֶׁגַּם אֵצְלוֹ הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה חוֹזֶרֶת בִּפְרָטִיּוּת בְּסִפּוּר הַדְּבָרִים הַנִּפְלָאִים שֶׁאֵרְעוּ עִמּוֹ. וְגַם בָּזֶה עָלֵינוּ לְהָבִין אֶת הַטַּעַם לְכָךְ,

וְהַקֶּשֶׁר בֵּין שְׁנֵיהֶם, וְהַלִּמּוּד הַיּוֹצֵא בִּשְׁבִילֵנוּ לְחַיֵּי הַיּוֹם יוֹם שֶׁלָּנוּ.

וְיֵשׁ לְבָאֵר כָּל זֹאת בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא, דְּהִנֵּה אִיתָא בִּגְמָרָא (שַׁבָּת פח:): בְּשָׁעָה שֶׁעָלָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לַמָּרוֹם לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, קִטְרְגוּ הַמַּלְאָכִים עַל נְתִינַת הַתּוֹרָה לִידֵי בָּשָׂר וָדָם, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְמֹשֶׁה: ׳אֱחֹז בְּכִסֵּא כְּבוֹדִי וְהָשֵׁב לָהֶם תְּשׁוּבָה׳; וְהֵחֵל לוֹמַר לָהֶם: כָּתוּב בַּתּוֹרָה ״אָנֹכִי ה׳ אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם״ - וְכִי יְרַדְתֶּם לְמִצְרַיִם? ! וְכֵן כָּתוּב ״כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ״ - וְכִי יֵשׁ לָכֶם הוֹרִים לְכַבְּדָם? ! וְכָךְ הֵשִׁיב לָהֶם עוֹד כַּמָּה וְכַמָּה דְּגְמָאוֹת לְהוֹכִיחָם שֶׁאֵין הַתּוֹרָה בִּשְׁבִילָם, אֶלָּא רַק בִּשְׁבִילֵנוּ פֹּה בָּזֶה הָעוֹלָם.

וְהִנֵּה שׁוֹאֵל מוֹהַרְנַ״תְ זַ״ל (לִקּוּטֵי־הֲלָכוֹת, תִּשְׁעָה בְּאָב, הֲלָכָה ד, אוֹת יד): מַה בְּכָל הָיְתָה הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁל הַמַּלְאָכִים שֶׁהַתּוֹרָה תִּשָּׁאֵר אֶצְלָם?... הֲלֹא פָּשׁוּט הוּא שֶׁכָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ הִיא דַּיְקָא בַּעֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית בָּזֶה הָעוֹלָם, כְּמוֹ מִצְוַת אֲכִילָה בְּסָכָּה, נְטִילַת ד׳ מִינִים, אֲכִילַת מַצָּה בְּפֶסַח, עֲטִיפָה בְּצִיצִית וְהָנָּחַת תְּפִלִּין וְכוּ׳ וְכוּ׳, וּמַה בְּכָל הָיְתָה הַ׳הֶוְא־אֲמִינָא׳ שֶׁל הַמַּלְאָכִים לִשְׁמֹר אֶת הַתּוֹרָה אֶצְלָם?

מַסְבִּיר מוֹהַרְנַ״תְ, שֶׁאָכֵן בְּוַדַּאי ׳לְמַעֲשֶׂה׳ הַתּוֹרָה נִתְּנָה לָנוּ לְקַיֵּם אוֹתָהּ בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְפֹעַל מַמָּשׁ, אַךְ הַמִּצְוֹות בְּשׁוֹרְשָׁן הֵן רוּחָנִיּוּת, וְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ בְּשָׁרְשָׁהּ זֶה דָּבָר רוּחָנִי, וְאָכֵן גַּם הַמַּלְאָכִים יְכוֹלִים לְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה כְּפִי בְּחִינָתָם וְעִנְיָנָם...

[וְעַל כֵּן כָּל הַמִּצְוֹות מִן הַתַּרי״ג מִצְוֹות שֶׁיְּכוֹת לְכָל אֶחָד בְּאֹפֶן רוּחָנִי, וְגַם מִצְוֹות הַשַּׁיָּכוֹת רַק לְכֹהֲנִים וְכוּ׳, אֶפְשָׁר לְקַיְּמָן בְּאֹפֶן פְּנִימִי - שֶׁהוּא מִשְׁתּוֹקֵק אֶל הַמִּצְוָה, וְלוֹמֵד אֶת עִנְיָנֶיהָ,

וּמִתְפַּלֵּל עָלֶיהָ וְכוּ׳. לְמָשָׁל: מִצְוֹת הַשַּׁיָּכוֹת לִזְמַן שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, שֶׁהוּא כּוֹסֵף וּמִשְׁתּוֹקֵק אֵימָתַי יִבָּנֶה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ וְנִזְכֶּה לְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הַשַּׁיָּכוֹת וְכוּ׳, וְכֵן כְּשֶׁהוּא מְקֻשָּׁר עַצְמוֹ אֶל פְּנִימִיּוּת עִנְיְנֵי הַמִּצְוֹת וְכוּ׳, וּמִמֵּילָא יֵשׁ לוֹ קֶשֶׁר וְשַׁיָּכוּת אֶל אוֹתָהּ הַמִּצְוָה, וְכֵן עַל־יְדֵי שֶׁלְּכָל הַפָּחוֹת הוּא אוֹמֵר אֶת הַמִּצְוֹת בְּפֶה מָלֵא, וּכְמוֹ בְּלֵיל שָׁבוּעוֹת, שֶׁיֵּשׁ עִנְיָן גָּדוֹל לוֹמַר אֶת תַּרי״ג הַמִּצְוֹת, וְכָל זֶה עַל־דֶּרֶךְ הִשְׁתּוֹקְקוּת וְכִיסּוּפִין לִהְיוֹת חֵלֶק וְשַׁיָּכוּת לְכָלְלָ הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא זוֹכֶה לִהְיוֹת קָשׁוּר גַּם אֶל הַמִּצְוֹת שֶׁלֹּא מְקַיְּמִין בְּפֹעַל מַמָּשׁ].

וְרַבֵּנוּ זַ״ל זָכָה לְהַשִּׂיג הַשָּׂגָה זוֹ, וְכַמּוּבָא בְּ׳שִׁבְחֵי־הָר״ן׳ (סִימָן כב - סֵדֶר הַנְּסִיעָה לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל), שֶׁבְּדַרְכּוֹ חֲזָרַת רַבֵּנוּ זַ״ל מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הָיָה עַל סְפִינָה שֶׁהָיְתָה מְלֵאָה יִשְׂמְעֵאלִים וְכוּ׳, וְהָיָה לְרַבֵּנוּ זַ״ל פַּחַד גָּדוֹל מִזֶּה: ׳וְאָמַר, שֶׁהִתְחִיל **לַחְשֹׁב בְּעַצְמוֹ מַה יַּעֲשֶׂה אִם יוֹלִיכוּ אוֹתוֹ לְאֵיזֶה מָקוֹם עַל הַיָּם שֶׁאֵין שָׁם יְהוּדִי וְיִמְכְּרוּ אוֹתוֹ שָׁם, וּמִי יֵדַע מִזֶּה? וְהָיָה לוֹ צַעַר גָּדוֹל אֵיךְ יוּכַל לְקַיֵּם שָׁם אֶת מִצְוֹת הַתּוֹרָה? וְהִתְחִיל לַחְשֹׁב בְּדַעְתּוֹ בְּעִנְיָן זֶה, עַד שֶׁזָּכָה שֶׁבָּא עַל הַשָּׁגָה, שֶׁיּוּכַל לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֲפִלּוּ כְּשֶׁלֹּא יוּכַל חַס וְשָׁלוֹם לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת. כִּי הִשִּׂיג אֶת הָעֲבוֹדָה שֶׁל אֲבוֹת הָעוֹלָם שֶׁהָיָה לָהֶם קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה, שֶׁקִּיְּמוּ כָּל הַמִּצְוֹת אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא עָשׂוּ אֶת הַמִּצְוֹת כְּפְשׁוּטָן. כְּמוֹ יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁקִּיֵּם מִצְוַת תְּפִלִּין עַל־יְדֵי הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל כַּיָּדוּעַ** (סִתְרֵי תּוֹרָה בְּזֹהַר דַּף קסב.) **וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, עַד שֶׁהִשִּׂיג אֵיךְ לְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת בְּדֶרֶךְ זֶה, כְּשֶׁיִּהְיֶה אָנוּס שָׁם בְּמָקוֹם שֶׁיִּמְכְּרוּ אוֹתוֹ חַס וְשָׁלוֹם׳; עַיֵּן־שָׁם.**

וְעַל־פִּי־זֶה מַסְבִּיר מוֹהַרְנַ״תְ זַ״ל, שֶׁזּוֹ הָיְתָה טַעֲנַת הַמַּלְאָכִים, שֶׁהֵם רָצוּ שֶׁהַתּוֹרָה תִּשָּׁאֵר אֶצְלָם, וְיָקִימוּהָ כְּפִי בְּחִינָתָם. אַךְ עִם כָּל זֹאת, נִצָּחָם מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהוֹרִיד אֶת הַתּוֹרָה לְעַם יִשְׂרָאֵל פֹּה בָּאָרֶץ, כִּי בֶּאֱמֶת - זוֹ עִקַּר הַשְּׁלֵמוּת, שֶׁנְּקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה כָּאן בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּאֹפֶן גַּשְׁמִי! לֹא שֶׁאָדָם יִלְמַד אֶת כָּל הַ׳כְּוָנוֹת׳ שֶׁל תְּפִלִּין וְיִטְעַן שֶׁהוּא הֵנִיחַ תְּפִלִּין... **הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹצֶה שֶׁנַּלְבִּישׁ עַצְמֵנוּ בִּתְפִלִּין! בְּשַׁבָּת־קֹדֶשׁ - הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹצֶה שֶׁנִּשְׁמֹר שַׁבָּת, בְּסֻכּוֹת - שֶׁנֵּשֵׁב בַּסֻּכָּה, בְּפֶסַח - כְּזַיִת מַצָּה, וּשְׁאָר הַמִּצְוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת, לְקַיְּמָן בִּתְמִימוּת וּפְשִׁיטוּת וּבְפֹעַל מַמָּשׁ, זֶה אָצֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַנַּחַת־רוּחַ הֲכִי גָּדוֹל יוֹתֵר מֵהַמַּלְאָכִים!**

וְהִנֵּה, אִם הַמַּלְאָכִים יוֹדְעִים הֵיטֵב לְקַיֵּם כָּל מִצְוָה בְּאֹפֶן רוּחָנִי, וּבְוַדַּאי הֵם עוֹשִׂים אֶת עֲבוֹדָתָם בִּשְׁלֵמוּת וּבְאֹפֶן גָּבוֹהַּ, מַדּוּעַ עִקַּר הַשְּׁלֵמוּת הוּא קִיּוּם הַתּוֹרָה פֹּה בָּזֶה הָעוֹלָם? הָעִנְיָן הוּא, כִּי מַלְאָךְ הוּא חֲתִיכַת קְדֻשָּׁה, וְאֵין לוֹ שׁוּם בְּחִירָה, אֲבָל בְּנֵי־אָדָם פֹּה בָּאָרֶץ, שֶׁמְּלֵאִים בְּנִסְיוֹנוֹת קָשִׁים וּמָרִים, וְהַיֵּצֶר הָרָע מַסִּיתָם לֹא לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת, וְלֹא קַל לָהֶם, וּבְכָל זֹאת מִתְגַּבְּרִים עַל הַכֹּל וּמְקַיְּמִים אֶת הַמִּצְוֹת בְּעַקְשָׁנוּת וּבְשִׂמְחָה - **אֶת זֶה לֹא יָכוֹל שׁוּם מַלְאָךְ לְהַרְאוֹת בְּשׁוּם פָּנִים וָאֹפֶן, וְזוֹ הַנַּחַת הֲכִי גְּדוֹלָה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם יִתְבָּרַךְ, וְזוֹ עִקַּר שְׁלֵמוּת קִיּוּם הַמִּצְוֹת!**

[וְאָמְרוּ צַדִּיקִים, שֶׁזֶּהוּ סוֹד דִּבְרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: ׳**אֶחְזֵ֥ה בְּכִסֵּ֖א כְּבוֹדִ֑י** וְהָשֵׁב לָהֶם **תְּשׁוּבָה**׳; כְּלוֹמַר: תָּשִׁיב לַמַּלְאָכִים שֶׁיֵּשׁ לָנוּ אֶת כֹּחַ ה״**תְּשׁוּבָה**״, וַאֲפִלּוּ אִם בַּר יִשְׂרָאֵל נָפַל הֵיכָן שֶׁנָּפַל, וּכְבָר הִתְרַשֵּׁל מִקִּיּוּם הַמִּצְוֹת - אִם זוֹכֶה ׳**לֶאֱחֹז בְּכִסֵּא כְּבוֹדִי**׳ (כִּי ״גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁמַּגַּעַת עַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד״ - יוֹמָא פו.), אַזַי יֵשׁ לוֹ ׳**תְּשׁוּבָה**׳, וְזוֹכֶה לִהְיוֹת בְּרִיָּה חֲדָשָׁה לְגַמְרֵי, וְלָשׁוּב לְחַיִּק אָבִיו הַמְצַפֶּה וּמְחַכֶּה לוֹ מָתַי יָשׁוּב אֵלָיו!].

וְדָבָר זֶה הִתְבַּטֵּא בְּיוֹתֵר בְּעִנְיַן הַמִּשְׁכָּן וּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, כִּי שָׁם הָיָה אַחְדוּת הַגָּמוּר בֵּין רוּחָנִיּוּת לְגַשְׁמִיּוּת, כִּי שְׁכִינַת עֻזּוֹ יִתְבָּרַךְ יָרְדָה וְהִצְטַמְצְמָה אֶל תּוֹךְ הַמִּשְׁכָּן, וְלָקְחוּ אֶת תַּכְלִית הַגַּשְׁמִיּוּת - כְּבָשִׂים, פָּרִים, אֵילִים וְכוּ׳, וְהֶעֱלוּם ״לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לַה׳״, וְדַיְקָא שָׁם הָיָה הַמָּקוֹם הֲכִי קָדוֹשׁ מִכָּל הָעוֹלָם; כִּי זוֹ עִקַּר הַשְּׁלֵמוּת - לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הָעֲבוֹדוֹת בְּאֹפֶן גַּשְׁמִי בְּזֶה הָעוֹלָם.

וְעַל־פִּי כָּל זֶה נָבִין הֵיטֵב אֶת ב׳ הַשְּׁאֵלוֹת הַנַּ״ל: מַדּוּעַ הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה חוֹזֶרֶת בְּפָרָשִׁיּוֹת ׳וַיַּקְהֵל פְּקוּדֵי׳ עַל כָּל מַה שֶּׁכְּבָר נֶאֱמַר בְּפָרָשִׁיּוֹת ׳תְּרוּמָה׳ וּ׳תְצַוֶּה׳? הַתְּשׁוּבָה הִיא, כִּי בְּפָרָשִׁיּוֹת תְּרוּמָה וּתְצַוֶּה הָיָה לָנוּ אֶת כָּל הַצִּוּוּיִים עַל כָּל עֲשִׂיַּת הַמִּשְׁכָּן, אֲבָל זֶה לֹא מַסְפִּיק, מֵחֲמַת שֶׁאֶת זֶה יְכוֹלִים **גַּם הַמַּלְאָכִים לְקַיֵּם** - כְּפִי בְּחִינָתָם וְעִנְיָנָם כַּנַּ״ל, וְעַל־כֵּן הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה חוֹזֶרֶת עַל הַכֹּל **לְהוֹרוֹת אֶת הָ׳עֲשִׂיָּה׳ בְּפֹעַל מַמָּשׁ**, שֶׁאֶת זֶה הַמַּלְאָכִים כְּבָר לֹא יְכוֹלִים לְהַרְאוֹת... אֶת ה״וַיַּעֲשׂוּ״ - שֶׁקִּיְּמוּ זֹאת בְּפֹעַל מַמָּשׁ כָּאן בְּזֶה הָעוֹלָם, אֶת זֶה לֹא יְכוֹלִים לְקַיֵּם אֶלָּא רַק בְּנֵי אָדָם...

וּמִזֶּה מוּבָן הֵיטֵב גַּם כָּל עִנְיַן הַחֲזָרָה עַל הַסִּפּוּר שֶׁל אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם, שֶׁהַתּוֹרָה חוֹזֶרֶת שׁוּב עַל כָּל מַה שֶּׁהָיָה עִמּוֹ, מַדּוּעַ? כִּי בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה שֶׁכָּל הָעִנְיָן מְסֻפָּר, וְאֵיךְ שֶׁהוּא הִתְפַּלֵּל לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיִּרְאֶה יְשׁוּעָה וְכוּ׳, כָּל זֶה שַׁיָּךְ גַּם לַמַּלְאָכִים - כִּי גַּם הֵם יוֹדְעִים לְהִתְפַּלֵּל הֵיטֵב... אֲבָל אַחַר־כָּךְ, אֵיךְ הָיָה כָּל הָעִנְיָן ״בְּפֹעַל מַמָּשׁ״ וּלְעוּבְדָא וּלְמַעֲשֶׂה, וְאֵיךְ הַכֹּל הִתְגַּשֵּׁם - שֶׁהוּא מָצָא אֶת רִבְקָה, וְהַגְּמַלִּים שָׁתוּ וְכוּ׳, וְרָאָה בְּעֵינָיו יְשׁוּעַת ה׳, זֶה כְּבָר לֹא שַׁיָּךְ אֶלָּא רַק לְבֶן־אָדָם הַנִּמְצָא כָּאן בְּזֶה הָעוֹלָם, וְזוֹ עִקַּר הַשְּׁלֵמוּת.

אַשְׁרֵי הַזּוֹכֶה לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת וּלְפָרֵשׁ שִׂיחָתוֹ בְּהִתְבּוֹדְדוּת דַּיְקָא מִתּוֹךְ כָּל חַשְׁכוּת הָעוֹלָם הַזֶּה, כִּי עֲבוֹדָתוֹ גְּבוֹהָה יוֹתֵר מִן הַמַּלְאָכִים!